

לאן נעלם המשבר הכלכלי?

אריה ארנוך¹

מערכת הבחירות מתגלגלת אל סיומה הטבעי בקלפיות ורבים תוהים, לאן נעלם בדרך המשבר הכלכלי?

אם עד לפני כשנה הופיעו דוברי הממשלה והסבירו כי אין משבר, עתה כולם מודים בקיומו. יש אפילו הסכמה רחבה כי זהו משבר עמוק שכמוהו לא חווינו וכי שנת 2003 תהיה כנראה גרועה יותר. מוסכמת גם הטענה כי היציאה מהמשבר כרוכה בשינוי יסודי של מצבנו המדיני-בטחוני. האם שינוי כזה הוא בבחינת תנאי מספיק ליציאה מהשבר? יש כאלה החושבים כי אם רק ישתנה המצב המדיני יבוא המצב הכלכלי על תיקונו; יש כאלה ועבדכם הנאמן ביניהם, החוששים כי שינוי רצוי כזה לבדו לא יספיק כדי להוציאנו מהבוץ ויהיה עלינו לאמץ דרך כלכלית אחרת. פחות הסתמכות על השווקים ויותר מעורבות ציבורית.

נכון, הדיון המלומד על שינוי מדיני מעלה חיוך עייף וציני על שפתי קוראים רבים. אך בכל זאת, מאות אלפי ישראליות וישראלים נפגעו ועוד יפגעו מהמשבר הכלכלי ההולך ומחריף, מדוע הנושא הכלכלי כמעט ואינו נידון ברצינות ובוודאי שאינו משפיע על דפוסי ההצבעה? איך הפכה איכות חיינו המידרדרת ל"לא נושא"? ואם נכונה טענת שרון ושלוש כי "אין ברירה" אזי ניתן לומר שבעינינו פקוחות אנו צועדים להמשך המשבר ואולי להחרפתו.

התשובות מורכבות ומגלות מחדש אמיתות מארץ ישראל. ראשית, ישנם גורמים רבים שאינם מעוניינים בדיון יסודי במשבר הכלכלי מחשש כי ה"אשמה" תוטל עליהם. שר האוצר שלום ושר הפנים ישי ובוודאי ראש הממשלה שרון, מעדיפים לדון בנושאים אחרים, נוחים יותר. בוחריהם, הנמנים דווקא עם מי שנפגעים יותר מהמצב הכלכלי "קנו", כנראה, את הנימוק של שר האוצר כאילו התוכנית הכלכלית שלו היא בבחינת מלחמת "אין ברירה" כלכלית. אם אין חלופות מדיניות ואו כלכליות – אזי הפאטליזם, קרי, גזירת הגורל, יחזור לשלטון.

שנית, ראוי לחזור ולהזכיר כי המשטר הכלכלי שעוצב בישראל בעשור הקודם, משטר בו ניתן מקום מרכזי לכוחות השוק ובו שולטות ההפרטה והגלובליזציה, כונן בהנחה שאנו צועדים לקראת שלום. עתה, על פי טענת הממשלה, אין סיכוי לאופק מדיני שלא לדבר על שלום. לכן היה מן הראוי לבדוק אם עלינו לשנות את המשטר הכלכלי שכונן על בסיס הנחות שגויות. אך שרון ושלוש ממשיכים בשלהם. במקום לבחון את הנחות היסוד הם מפעילים מדיניות שיעדה שמירה על היציבות תוך ויתור על צמיחה, כך שהמשק ממשיך וימשיך לגלוש במדרון. ובדרך הם משיתים את מחיר המשבר בצורה לא סבירה על השכבות החלשות. כנראה שהם בונים על הפאטליזם של הנפגעים.

האופוזיציה על כל גווניה, לא הצליחה להפוך את הנושא הכלכלי למפתח בבחירות. העבודה לא הצליחה לשכנע כי יש לה דרך כלכלית אחרת ובמיוחד לא שהעניין הכלכלי

¹ יור "מחויבות לשלום ולצדק חברתי" ופרופ לכלכלה באוניברסיטת בן גוריון.

בוער בעצמותיה. טענתה, הנכונה לדעתי, כי 'ראשית צריך בשינוי מדיני' מסיטה את הדיון מיד מהכלכלה אל החלופות המדיניות. במגרש הזה כרגע אין קונים, גם מכיוון שזו המפלגה שטענה שאין דרך מדינית מאז קמפ דייויד והשתתפה בממשלת ה"אין ברירה" בעצמה.

שינוי מופיעה עם מסר הפונה לשכבות החזקות: קצו מסים ותנו לשוק החופשי למלוך. אך בדיבורים מעין אלה, דרך אגב, הליכוד טוב יותר (ראו מצע הליכוד). "עם אחד" מופיעה רק עם מצע כלכלי-חברתי, אך הציבור, מה לעשות, מעוניין, בצדק לדעתי, גם בנושא המדיני. מרצ עשתה מאמץ ניכר להבליט את המסר החברתי בצד המדיני, אך כנראה שלצורך חיבור עם השכבות שאינן מצביעות מרץ באופן מסורתי נחוץ יותר זמן ומאמץ.

המשבר הכלכלי לא נעלם כמובן. לא ממציאות חיינו ולא מתודעתנו. הניסיון להופכו לנושא מפתח בהכרעת הציבור בבחירות, כראוי לו, נכשל לחלוטין. בין השאר משום שהמפה המפלגתית שייכת עדיין לעבר ולא להווה ובוודאי שלא לעתיד.

האמת החשובה ביותר מארץ ישראל היא כי מה שעדיין חסר לנו היא השקפת עולם וכוח פוליטי שישכילו להציע חלופה של ממש. זו תחבר באמת בין המדיני והכלכלי. כלומר, מה שחסר ונקווה שיתפתח בעתיד, הוא חזון יוני-חברתי שיבטא את האינטרסים של רוב הישראלים. חזון שיכיר במגבלות הכוח ויחזיר אותנו להידברות עם שכנינו ויאפשר לנו (ולהם) לבנות חברות צודקות יותר הראויות לבני אנוש. זהו חזון שנראה כל כך רחוק ותלוש כיום מכיוון שהיאוש שולט ומשרת את אילו המאמינים רק בכוח. לאלה שמבינים לאן מוביל היאוש (והכוח) צפויה מלאכה גדולה המתחילה בהיצמדות לתקוה שיהיה כאן אחרת.